

การติดตามและประเมินผลโครงการการสื่อสาร เพื่อการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน

นุชบา สุธีธร*

Abstract

This research has two objectives: 1) To monitor and evaluate the effectiveness of communication projects for area-based educational management of pilot provinces: Kanchanaburi, Chonburi, Chiang Mai, Trat, Nakhon Ratchasima, Nan, Phuket, Surat Thani, Surin and Amnat Charoen. 2) To learn from communicators' success working in those ten provinces. This research applies the participatory evaluation method by using in-depth interviews, documentary analysis and observation for gathering data. The result shows: 1) the communicators in all ten provinces succeeded in building or communication network to drive the area-based education policy. 2) the advocacy strategy used in the pilot provinces can aid in mutual understanding and realization of the importance of area-based education among stakeholders.

Keywords: Monitoring and Evaluation, Communication Projects, Area-based Educational Management

*นุชบา สุธีธร (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประชากรและการพัฒนา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์) ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยติดตามและประเมินผลการสื่อสารรณรงค์โครงการในกลุ่มจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้ โดยได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเยาวชน (สสค.)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ติดตามประเมินผลประสิทธิภาพของโครงการสื่อสารเพื่อการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานในจังหวัดน่าน ร่อง 10 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี ชลบุรี เชียงใหม่ ตราด นครราชสีมา น่าน ภูเก็ต สุราษฎร์ธานี สุรินทร์ และอำนาจเจริญ

2. ถอดบทเรียนความสำเร็จการทำงานของนักสื่อสารในพื้นที่จังหวัดน่าน ร่อง 10 จังหวัด การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วม เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก การวิจัยเอกสาร และการสังเกตการณ์กิจกรรมการสื่อสารในพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่า

1. ทุกจังหวัดสามารถสร้างเครือข่ายการสื่อสารเพื่อการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานได้สำเร็จตามเป้าหมาย

2. กลยุทธ์การสื่อสารด้วยการชี้แนะสาธารณะเป็นกลยุทธ์ซึ่งทุกจังหวัดได้นำมาใช้ทำให้ผู้เกี่ยวข้องเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตระหนักในความสำคัญของการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน

คำสำคัญ: การติดตามประเมินผล โครงการการสื่อสาร การจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน

บทนำ

จากรายงานสภาวะการศึกษาไทยปีพ.ศ.2557/2558 จัดทำโดย วิทยาการ เชิงกุล (2559) ได้แสดงให้เห็นสภาวะการศึกษาไทยสรุปในภาพรวมได้ว่าการศึกษายังเป็นปัญหาสำคัญของประเทศแม้ว่ารัฐจะได้มีการเพิ่มงบประมาณมากขึ้นทุกปีเพื่อเป้าหมายการปฏิรูปทางการศึกษาก็ตาม ประเทศไทยยังไม่สามารถกระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มากเท่าที่ควร ปัญหาของเด็กวัยเรียนที่ไม่ได้เรียนหนังสือหรือเด็กออกกลางคันยังคงเป็นปัญหาสำคัญไม่ต่างจากปีที่ผ่านมา ระดับการศึกษาของแรงงานไทยยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ นอกจากนั้น

ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียนซึ่งได้จากการประเมินผลภายในประเทศและเปรียบเทียบระหว่างต่างประเทศก็พบว่าอยู่ในเกณฑ์ต่ำ อีกทั้งยังมีความเหลื่อมล้ำในการจัดการศึกษาระหว่างกรุงเทพฯ เมืองใหญ่ และจังหวัดอื่นๆ

สภาพปัญหาการศึกษาของประเทศไทยโดยเฉพาะความแตกต่าง ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างเมืองหลวงและต่างจังหวัดดังกล่าวข้างต้นมิได้เริ่มเกิดขึ้นแต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและสะสมมาอย่างยาวนาน ประเวศ วะสี (2544) ได้เสนอแนวคิดและมาตรการการจัดการศึกษาไทยไว้หลายมาตรการหนึ่งในนั้นคือ “แนวคิดการกระจายอำนาจการจัดการโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง ส่วนกลางเป็นผู้สนับสนุนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับทุกคนทั้งจังหวัด ด้วยการระดมสรรพกำลังทั้งหมดในจังหวัดและนอกจังหวัดเข้ามาเป็นทรัพยากรเพื่อการศึกษาของคนทุกคนในจังหวัด ปฏิรูปให้การเรียนรู้สามารถแก้ปัญหาทุกชนิดในจังหวัด”

การสื่อสารกลไกเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายเพื่อการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน

เนื่องจากแนวคิดการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานยังไม่เคยดำเนินการมาก่อนในประเทศ จึงเป็นที่มาทำให้เกิดโครงการน่าน ร่องจังหวัดจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานหรือจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้ขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2557-2558 โดยสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) ได้ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เข้าไปสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการบูรณาการนโยบายและทรัพยากรในจังหวัดเพื่อให้เกิดการจัดการการศึกษาที่อยู่บนฐานความต้องการของผู้เรียนและการมีส่วนร่วมของหน่วยงานชุมชนซึ่งประกอบด้วยภาคีหลายฝ่าย ได้แก่

1. ภาคีด้านความรู้และวิชาการ
2. ภาคีหน่วยงานราชการที่สนับสนุนงานในพื้นที่

3. ภาคีภาคประชาชน

4. ภาคีภาครัฐกิจ

การชักชวนให้ภาคีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆดังกล่าว มีความเข้าใจและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยใช้พื้นที่ของตนเองเป็นฐานในการจัดการอย่าง กว้างขวางจึงนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการ ทำงานเพื่อเป้าหมายการขับเคลื่อนให้เกิดนโยบายการจัด การศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานดังกล่าว สำนักงานส่งเสริม สังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชนจึงได้จัดทำ ความร่วมมือกับนักสื่อสารในพื้นที่ให้จัดทำโครงการ สื่อสารเพื่อจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานขึ้น ในจังหวัด โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยสร้างกลไกการสื่อสาร ในพื้นที่ให้ดำเนินงานสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่ เป็นฐานในจังหวัด 10 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี ชลบุรี เชียงใหม่ ตราด นครราชสีมา น่าน ภูเก็ต สุราษฎร์ธานี สุรินทร์ และอำนาจเจริญ ทั้งนี้ สสค.ได้มอบให้ผู้วิจัย ติดตามประเมินผลการดำเนินงานด้านการสื่อสารของ โครงการดังกล่าวทั้ง 10 จังหวัดโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ติดตามประเมินประสิทธิผลของโครงการ การสื่อสารเพื่อจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน ในจังหวัดน่านทั้ง 10 จังหวัดได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี ชลบุรี เชียงใหม่ ตราด นครราชสีมา น่าน ภูเก็ต สุราษฎร์ธานี สุรินทร์ และอำนาจเจริญ

2. ถอดบทเรียนความสำเร็จการทำงานด้าน การสื่อสารในพื้นที่จังหวัดน่านทั้ง 10 จังหวัด

ขอบเขตการวิจัย

การติดตามประเมินผลโครงการสื่อสารเพื่อจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานมีขอบเขตการวิจัยด้าน เวลาและพื้นที่ดังนี้

ขอบเขตด้านเวลาผู้วิจัยประเมินโครงการสื่อสาร ภายใต้วงเวลาประเมินนับจากเดือน พฤศจิกายน 2557- 31 ธันวาคม 2558

ขอบเขตด้านพื้นที่ผู้วิจัยติดตามประเมินผลโครงการ การสื่อสารเพื่อจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน ในโครงการนาร่องในพื้นที่รวมทั้งสิ้น 10 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี ชลบุรี เชียงใหม่ ตราด นครราชสีมา น่าน ภูเก็ต สุราษฎร์ธานี สุรินทร์ และอำนาจเจริญ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **ประสิทธิผล** หมายถึง การบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ จากการดำเนินงานเมื่อเสร็จสิ้นโครงการสื่อสาร เพื่อจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานภายใต้กรอบ เวลาที่กำหนด ในการวิจัยครั้งนี้ใช้เป้าหมายของสสค. ในการสนับสนุนให้เกิดโครงการ คือ เกิดกลไกการ สื่อสารในรูปแบบเครือข่ายการทำงานด้านการสื่อสาร ในพื้นที่เพื่อการทำงานสนับสนุนการจัดการศึกษา เชิงพื้นที่ของจังหวัดอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นยัง พิจารณาจากผลสำเร็จเชิงคุณภาพจากการทำงานด้าน การสื่อสารของนักสื่อสารในพื้นที่ โดยคณะผู้วิจัย ประเมินประสิทธิภาพการทำงานของทีมงานด้าน สื่อสาร 10 จังหวัด ตามดัชนีชี้วัด 3 ประการ ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมของนักสื่อสารในการทำงาน ร่วมกับคณะกรรมการการจัดการศึกษาของจังหวัด เพื่อตอบสนองพันธกิจของคณะกรรมการฯได้อย่างดี

- 2) ความคิดสร้างสรรค์ในการใช้กลยุทธ์การสื่อสาร และการใช้สื่อที่หลากหลายเพื่อสร้างการรับรู้ในประเด็น การจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานของจังหวัด

- 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการสื่อสาร อย่างกว้างขวาง

2. **การจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน** หมายถึง แนวคิดการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาโดยยึด เอาพื้นที่เป็นตัวตั้งส่วนกลางเป็นผู้สนับสนุนเพื่อให้ จังหวัดสามารถบริหารจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบท ความต้องการของจังหวัด

3. **โครงการสื่อสารเพื่อจัดการศึกษาโดย ใช้พื้นที่เป็นฐานของจังหวัดนาร่อง** หมายถึง โครงการ ผลิตเผยแพร่สื่อและกิจกรรมทุกรูปแบบซึ่งนักสื่อสาร

ในพื้นที่แต่ละจังหวัดเสนอเป็นแผนงานเสนอต่อสสค. เพื่อดำเนินการในพื้นที่รวมทั้งสิ้น 10 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี ชลบุรี เชียงใหม่ ตราด นครราชสีมา น่าน อุทัยธานี สุราษฎร์ธานี สุรินทร์ และอำนาจเจริญ

4. นักสื่อสารในพื้นที่ หมายถึง บุคคลในพื้นที่จังหวัดน่านรื่องซึ่งได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้ในจังหวัดน่านรื่อง ให้เป็นผู้ดำเนินการวางแผนงานสื่อสารและดำเนินงานตามแผนงานด้านการสื่อสารเพื่อสนับสนุนแนวคิดการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่ที่เป็นฐาน

ระเบียบวิธีวิจัย

การติดตามการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการสื่อสารในพื้นที่เป้าหมายเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการวิจัยประเมินผลแบบมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิจัยและทีมผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่กล่าวคือ เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ นักสื่อสารและคณะกรรมการจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้พื้นที่ที่เป็นฐานในโครงการได้เข้ามามีส่วนร่วมกับทีมวิจัยติดตามและประเมินผลตลอดระยะเวลาดำเนินงานตามโครงการทั้งในขั้นก่อนการดำเนินงานด้วยการพัฒนาแผนงานเพื่อสร้างความเข้าใจและข้อตกลงร่วมกัน ขั้นการดำเนินงานด้วยการติดตามนิเทศก์งาน จัดประชุมอบรมเสริมศักยภาพในการทำงานและขั้นหลังการดำเนินงานได้แก่การร่วมกันถอดบทเรียนความสำเร็จในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อใช้เป็นข้อมูลการทำงานในระยะต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่นักสื่อสารที่ให้ความร่วมมือในการทำงานกับสสค.และประธานคณะกรรมการจัดการศึกษาในแต่ละจังหวัดๆ ละ 2 คน รวม 20 คน ผู้รับผิดชอบประสานงานในโครงการการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่ที่เป็นฐานของสสค. 2 คน วิเคราะห์เอกสารแผนงานสื่อสารแต่ละจังหวัด 10 แผนงานสำรวจสื่อประเภทต่างๆที่ผลิตขึ้นใช้ในโครงการ และการ

สังเกตการณ์กิจกรรมการสื่อสารที่จัดขึ้นในพื้นที่เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา

อภิปรายผลการวิจัย

การติดตามประเมินผลครั้งนี้จำกัดขอบเขตการประเมินเฉพาะประสิทธิผลการดำเนินงานในมิติด้านการสื่อสารตามแผนงานของผู้รับผิดชอบด้านการสื่อสารที่เสนอต่อ สสค. เท่านั้น สรุปการประเมินผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1) ประสิทธิภาพของการทำงานด้านการสื่อสารของแต่ละจังหวัด

1.1. การบรรลุเป้าหมายของของสสค.ในการสนับสนุนให้เกิดกลไกการสื่อสารในรูปแบบเครือข่ายการทำงานด้านการสื่อสารในพื้นที่ พบว่าทุกจังหวัดเกิดกลไกการทำงานสื่อสารและสามารถสร้างเครือข่ายการสื่อสารทั้งในระดับจังหวัดและระหว่างจังหวัดน่านรื่องทั้ง 10 จังหวัด เพื่อการขับเคลื่อนนโยบายการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่ที่เป็นฐานได้ตามเป้าหมายที่ สสค. ตั้งไว้

1.2. ประสิทธิภาพในการทำงานด้วยการประเมินคุณภาพการทำงานตามดัชนีชี้วัดทั้ง 3 ประการ ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมของนักสื่อสารในการทำงานร่วมกับคณะกรรมการจัดการศึกษาของจังหวัดเพื่อตอบสนองพันธกิจของคณะกรรมการฯได้อย่างดี

2) ความคิดสร้างสรรค์ในการใช้กลยุทธ์การสื่อสารและการใช้สื่อที่หลากหลายเพื่อสร้างการรับรู้ในประเด็นการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่ที่เป็นฐานของจังหวัด

3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการสื่อสารให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ผลการประเมินในแต่ละจังหวัดสรุปได้ ดังนี้

1.2.1. จังหวัดตราด ผู้รับผิดชอบหลักด้านสื่อสารเป็นหนึ่งในคณะกรรมการจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้ที่สามารถประสานการทำงานระหว่างคณะกรรมการจัดการศึกษากับสื่อภาคเอกชนและภาครัฐ มีการทำงาน

ในลักษณะของคณะทำงานโดยประชาสัมพันธ์จังหวัด เป็นหนึ่งในคณะทำงานทำให้เกิดการประสานเชื่อมความร่วมมือกับผู้ว่าราชการจังหวัดตลอดจนหน่วยงานภาครัฐต่างๆในจังหวัด สามารถใช้งานสื่อสารเพื่อสนับสนุนการทำงานของคณะกรรมการอย่างต่อเนื่องและเป็นหนึ่งเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบว่าจังหวัดตราดมีความคิดสร้างสรรค์ประเด็นสื่อสารชัดเจนคือ “การศึกษาเพื่อสร้างอาชีพและรายได้” มีการสื่อสารอย่างต่อเนื่องด้วยสื่อที่หลากหลาย และมีการใช้สื่อใหม่เข้ามาช่วยในการสื่อสารทำให้การสื่อสารระหว่างเครือข่ายรวดเร็วทันเหตุการณ์ มีการสร้างเครือข่ายขยายความร่วมมือสื่อภาครัฐ ภาคเอกชน สื่อชุมชนและสื่อบุคคล (ผู้ประกอบการในพื้นที่) เข้าร่วมวางแผนการสื่อสารเพื่อเป้าหมายการจัดการศึกษาสู่การมีงานทำตามสโลแกนที่ตกลงร่วมกันระหว่างคณะทำงานสื่อสารและคณะกรรมการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานในจังหวัด

1.2.2. จังหวัดนครราชสีมา ผู้รับผิดชอบหลักด้านการสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการจังหวัด ปฏิรูปการเรียนรู้และมีทีมงานสื่อสารของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีช่วยทำงานสนับสนุนภารกิจคณะกรรมการจัดการศึกษาอย่างเป็นหนึ่งเดียวกัน มีประเด็นสื่อสารที่ชัดเจนคือเรื่อง “การศึกษาเพื่อสัมมาชีพ” โดยมีการใช้สื่อที่หลากหลายเพื่อสื่อสารประเด็นที่ต้องการอย่างต่อเนื่อง ความสำเร็จสำคัญด้านการสื่อสารของจังหวัดคือสามารถสร้างเครือข่ายสื่อมวลชนในพื้นที่เข้าร่วมสร้างพันธมิตรสัญญาในการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนนโยบายการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่

1.2.3. จังหวัดสุรินทร์ ผู้รับผิดชอบหลักด้านการสื่อสารเป็นหนึ่งในคณะกรรมการจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้ มีทีมงานสื่อสารขององค์การบริหารส่วนจังหวัดช่วยทำงานสนับสนุนภารกิจของคณะกรรมการจัดการศึกษาอย่างเป็นหนึ่งเดียวกัน นอกจากนี้จังหวัดสุรินทร์จัดได้ว่ามีต้นทุนการดำเนินการในเรื่องการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานในเรื่องฐานข้อมูลเด็กออกจากคันทันและ

การขับเคลื่อนงานด้านการส่งเสริมและพัฒนาเด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาและมีทักษะอาชีพได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงมีประเด็นสื่อสารชัดเจนและมีการสื่อสารผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องมีการผลิตและเผยแพร่กิจกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยสื่อที่หลากหลายและมีการขยายเครือข่ายงานด้านการสื่อสารโดยความร่วมมือของทีมงานสื่อภาครัฐ และขยายทีมสื่อสารลงไปสู่พื้นที่เป้าหมายในระดับตำบลได้สำเร็จ

1.2.4. จังหวัดชลบุรี ผู้รับผิดชอบหลักด้านการสื่อสารเป็นประชาสัมพันธ์จังหวัด ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการประชาสัมพันธ์ตามยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาของจังหวัด มีทีมงานสื่อสารคือทีมงานของประชาสัมพันธ์จังหวัด ทำงานเพื่อสนับสนุนภารกิจคณะกรรมการจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดให้ความสำคัญเป็นวาระของจังหวัด ประเด็นสื่อสารของจังหวัดชลบุรีคือเรื่อง “หลักสูตรการศึกษาเพื่ออาชีพในทุกระดับ” การทำงานเป็นการใช้สื่อมวลชนภาครัฐเป็นส่วนใหญ่

1.2.5. จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้รับผิดชอบหลักด้านการสื่อสารคือประชาสัมพันธ์จังหวัด ซึ่งประสานการทำงานกับคณะกรรมการจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้อย่างเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่เนื่องจากคณะกรรมการฯ มีเป้าหมายในการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานในหลายเรื่อง เช่น เรื่องเด็กบกพร่องทางการเรียนรู้ เรื่องการพัฒนาหลักสูตรพุทธทาสเพื่อการศึกษาในพื้นที่ เรื่องการจัดตั้งสมัชชาการจัดการศึกษา ทำให้แต่ละประเด็นไม่สามารถสื่อสารสร้างความเข้าใจและสร้างการมีส่วนร่วมได้ชัดเจน เนื่องจากประเด็นต่างๆ ดังกล่าวอยู่ในขั้นตอนการเริ่มต้นจึงยังไม่เห็นผลในเชิงรูปธรรมให้นำมาเสนอได้ชัดเจน นอกจากนี้การทำงานหลักอยู่ที่ทีมงานประชาสัมพันธ์จังหวัด การใช้สื่อเป็นการใช้สื่อมวลชนภาครัฐเป็นหลัก

1.2.6. จังหวัดภูเก็ต ผู้รับผิดชอบหลักด้านการสื่อสารคือประชาสัมพันธ์จังหวัด ซึ่งได้ดำเนินงานสนับสนุนการทำงานของสภาการศึกษาจังหวัดภูเก็ตมาอย่างต่อเนื่อง

และได้ผลจนสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เกิดเป็นสภาพการศึกษาจังหวัดภูเก็ต อย่างไรก็ตาม จากการติดตามการทำงานในช่วงปีที่ผ่านมา ยังขาดความชัดเจนประเด็นสื่อสารเพื่อก้าวต่อจากช่วงที่ผ่านมา การสื่อสารยังเป็นเรื่องเดิมต่อเนื่องจากปีที่ผ่านมา โดยการดำเนินการและแผนงานสื่อสารค่อนข้างจำกัด อยู่ในลักษณะการเผยแพร่ความเคลื่อนไหว ได้แก่ การเสนอข่าว การเสนอรายการทางเคเบิลท้องถิ่น มากกว่าจะสร้างกิจกรรมให้เป็นที่สนใจเพื่อการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ให้ก้าวต่อจากความสำเร็จในการเป็นสภาพการศึกษา

1.2.7. จังหวัดเชียงใหม่ การปฏิรูปการศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ เป็นโครงการที่ดำเนินงานโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 โดยผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นผู้ประสานงานหลัก ภายใต้กรอบแนวคิดที่ต้องการสร้างกลไกสู่การรวมตัวทุกภาคส่วนเป็น “ภาคเชียงใหม่เพื่อการปฏิรูปการศึกษา” รวมทั้งการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษา เชียงใหม่ร่วมกัน ผู้รับผิดชอบหลักด้านการสื่อสาร เป็นผู้ได้บังคับบัญชาของผู้ประสานเครือข่ายสังกัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดจึงมีลักษณะการทำงานตามโครงสร้างสายการบังคับบัญชาในระบบราชการ เน้นกลยุทธการสื่อสารเพื่อสร้างและขยายเครือข่ายความร่วมมือด้วยการประชุม เสวนา และใช้การสื่อสารแบบเผชิญหน้า ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการใช้สื่อหรือกิจกรรมประเภทอื่นๆ อย่างไรก็ตามในระยะต่อไป จังหวัดมีแผนที่จะขยายผลโดยผลักดันให้ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่สาธารณชนรับรู้และสามารถเข้ามีส่วนร่วมได้ ด้วยการจัดกิจกรรมเปิดตัวแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ ในส่วนของการทำงานด้านการสื่อสารยังไม่เปิดโอกาสให้ทีมงานสื่อสารจากภาคส่วนต่างๆ เข้ามาร่วมวางแผน หรือมีบทบาทร่วมดำเนินการด้านการสื่อสาร อย่างไรก็ตามเนื่องจากเป็นโครงการที่เริ่มต้นและให้ความสำคัญขององค์การบริหารส่วนจังหวัดมาอย่างต่อเนื่อง จึงไม่มีปัญหาในด้านงบประมาณ

สนับสนุนเพื่อการสื่อสาร หรือเผยแพร่ข่าวสารกิจกรรมการประชุมผ่านสื่อมวลชนต่างๆ หากตัวผู้บริหารและนโยบายขององค์การบริหารส่วนจังหวัดไม่เปลี่ยนแปลง การบรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานของจังหวัดเชียงใหม่ น่าจะมีความเป็นไปได้มาก

1.2.8. จังหวัดกาญจนบุรี ผู้รับผิดชอบหลักด้านการสื่อสารเป็นหนึ่งในคณะกรรมการจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้ แต่ไม่มีทีมงานด้านการสื่อสารเข้ามาช่วยดำเนินงานเพื่อสนับสนุนภารกิจคณะกรรมการจัดการศึกษา การทำงานจึงใช้วิธีการมอบให้สื่อมวลชนอาชีพในพื้นที่ช่วยดำเนินการให้เป็นกรณีไปโดยมีคำตอบแทนตามผลงานที่ผลิต เป็นผลให้การเสนอเนื้อหาผ่านสื่อเป็นไปแบบไม่มีเอกภาพ มีลักษณะของการรายงานความเคลื่อนไหวไปตามกิจกรรมต่างๆ ที่จัดเป็นครั้งๆ ขาดแนวทางการสร้างเครือข่ายให้เข้ามาร่วมทำงานสื่อสารในลักษณะของการวางแผนการทำงานสื่อสารร่วมกันเพื่อตอบโจทย์ในการขับเคลื่อนนโยบายการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานการมอบหมายให้ผู้ทำงานเป็นชิ้นงานแยกจากกันทำให้ขาดเอกภาพในการทำงานสื่อสาร

1.2.9. จังหวัดน่าน เป็นจังหวัดนาร่องที่ดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานร่วมกับ สสค.มาแล้วหลายโครงการ ผู้รับผิดชอบหลักด้านการสื่อสารเป็นประชาสัมพันธ์จังหวัดซึ่งให้ความร่วมมือในการดำเนินงานสื่อสารกับคณะกรรมการจังหวัดปฏิรูปการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดมา แต่พบว่าในรอบประเพณีครั้งนี้มีการกิจประจำที่ต้องรับผิดชอบค่อนข้างมาก ทำให้มีข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมให้ข้อเสนอแนะในการสื่อสารเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายที่ชัดเจน ร่วมกับคณะกรรมการจัดการศึกษาประเด็นการสื่อสารของจังหวัดในรอบประเพณีนี้จึงไม่ชัดเจน ทำให้กิจกรรมตามแผนงานสื่อสารที่ดำเนินการยังเป็นเรื่องการจัดเสวนาหาความต้องการ หรือแสดงความคิดเห็นเรื่องสภาพปัญหาทางการศึกษา และการเผยแพร่ทางสื่อวิทยุของรัฐตามแผนงานเดิมที่เคยทำในปีที่

ผ่านมายังไม่สามารถเข้าไปสู่เป้าหมายการสร้าง การมีส่วนร่วมของผู้มีอำนาจการจัดการในจังหวัด ให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อการขับเคลื่อนการจัดการศึกษา โดยใช้พื้นที่เป็นฐานตามที่ระบุไว้ในแผนงาน ขาดการสร้างทีมงานสื่อสารที่จะสานต่อการทำงาน จากผู้รับผิดชอบหลักได้อย่างต่อเนื่องทำให้การทำงาน มีข้อจำกัดในการเชื่อมโยงและตอบวัตถุประสงค์ ของแผนงานสื่อสารที่กำหนดไว้

1.2.10. จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้รับผิดชอบหลัก ด้านสื่อสารเป็นหนึ่งในคณะกรรมการจังหวัดปฏิรูป การเรียนรู้ ซึ่งสวมบทบาทการทำงานด้านการพัฒนา และการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะต่างๆหลายด้าน ในจังหวัด ผู้รับผิดชอบหลักทำงานสื่อสารด้วยตนเอง ขาดทีมงานที่มีทักษะด้านสื่อสารมากพอที่จะเข้ามา ช่วยดำเนินงานเพื่อสนับสนุนภารกิจคณะกรรมการ การจัดการศึกษา และเนื่องจากจังหวัดกำลังอยู่ในช่วงของ การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะหลายประเด็น เช่น การเกษตร สิ่งแวดล้อม ศาสนา ฯลฯ ประเด็นสื่อสาร จึงถูกแตกเป็นประเด็นย่อยหลายเรื่อง ทำให้ประเด็น เรื่องการศึกษากลายเป็นประเด็นย่อยๆ ที่นำเสนอไป ตามกิจกรรมที่เกิดขึ้นของงานด้านต่างๆอย่างไม่มีพลัง มากพอ ผู้รับผิดชอบหลักยังต้องการการสร้างทีมงาน และแสวงหาการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่นๆ ให้เข้ามา ร่วมคิด ร่วมวางแผนการทำงานด้านสื่อสารเพื่อตอบโจทย์ ด้านการศึกษา

เครือข่ายคือกลุ่มคนหรือองค์กรที่สมัครใจที่จะ แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกันหรือร่วมกันทำ กิจกรรมใดๆโดยบุคคลหรือองค์กรนั้นยังคงมีความ เป็นอิสระต่อกัน เมื่อพิจารณาจากความหมายดังกล่าว จะเห็นว่าแม้ว่าสสค. จะประสบความสำเร็จในการ ดำเนินงานสร้างเครือข่ายการสื่อสารเพื่อสนับสนุน การขับเคลื่อนนโยบายการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่ เป็นฐานในจังหวัดน่านรองให้เกิดขึ้นทุกจังหวัด แต่เมื่อ พิจารณาประสิทธิผลของการดำเนินงานในเชิงคุณภาพ ทำให้เห็นว่าบางจังหวัดยังมีข้อจำกัดในการดำเนินการ

เพราะการทำงานของเครือข่ายการสื่อสารดังกล่าว ต้องอาศัยทักษะการสื่อสาร ความทุ่มเท การเสียสละ และการใช้เครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่เป็นสำคัญ นอกจากนั้นการเข้าร่วมรับผิดชอบงานด้านการสื่อสาร เพื่อการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานในบางจังหวัด ก็มีที่มาจากความสนใจ มาจากจิตอาสาโดยไม่มีทักษะ ด้านการวางแผนกลยุทธ์การสื่อสารมาก่อน บางจังหวัด เป็นไปตามตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ หลายจังหวัด ผู้รับผิดชอบเป็นประชาสัมพันธ์จังหวัดซึ่งมีภารกิจ การทำงานประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานภาครัฐที่ส่ง โครงการลงในพื้นที่จังหวัดหลายด้าน ดังนั้นเครือข่าย การสื่อสารที่ทำงานในโครงการนี้จึงอาจหยุดความ สัมพันธ์หรือบทบาทการเป็นเครือข่ายเมื่อไรก็ได้ สสค. จึงควรมีบทบาทสำคัญสามประการ กล่าวคือ “เป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และ พัฒนา (facilitator) เป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิด การเปลี่ยนแปลง (catalyst) และเป็นผู้เชื่อมประสาน ให้เกิดเครือข่าย (networker)” (เสรี พงศ์พิศ, 2005) ทั้งนี้กิจกรรมสำคัญที่เครือข่ายการสื่อสารแต่ละจังหวัด ควรทำร่วมกันคือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา เครือข่าย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารประสบการณ์ แล้วพัฒนาไปสู่การวางแผนร่วมกันดำเนินกิจกรรม เพื่อเป้าหมายการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน เป็นการประสานพลังใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่าง ประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดการด้าน การศึกษา

2. ผลการถอดบทเรียนความสำเร็จการทำงาน ด้านการสื่อสาร

เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและสร้างการมีส่วนร่วม ในการทำงานด้านการจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัด น่านรอง 10 จังหวัดได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี ชลบุรี เชียงใหม่ ตรัง นครราชสีมา น่าน ภูเก็ต สุราษฎร์ธานี สุรินทร์และอำนาจเจริญ

พบว่ากลยุทธ์การสื่อสารสำคัญที่แต่ละจังหวัด นำมาใช้เพื่อสนับสนุนให้การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย

ได้แก่ “กลยุทธ์การชี้แนะสาธารณะ ทั้งที่กระทำผ่านสื่อบุคคลและการชี้แนะสาธารณะผ่านสื่อมวลชน”

แซนดราเอ ฮูเวอร์ (Sandra A. Hoover, 2016) ให้ความหมายของคำว่า การชี้แนะสาธารณะ หรือ (Public Advocacy) ว่า หมายถึงกลยุทธ์การใช้เครื่องมือสื่อสารไปยังสาธารณชนและผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายหรือกฎหมายควบคุม เพื่อเป้าหมายในการผลักดันให้เกิดนโยบายหรือกฎหมายควบคุมอันเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงความพยายามในการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานการแสดงออกความต้องการในระดับชุมชนด้วยการกำหนดวาระข่าวสารแสดงให้เห็นปัญหาและชี้ให้เห็นความรับผิดชอบร่วมกันในการเปลี่ยนแปลงนโยบายเพื่อการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยความหมายดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า การชี้แนะสาธารณะก็คือกลยุทธ์การสื่อสารนั่นเองแต่เป็นการสื่อสารที่มีเป้าหมายเฉพาะในระดับการผลักดันนโยบายอันเป็นประโยชน์หรือมีผลกระทบต่อสาธารณะ แตกต่างจากการสื่อสารเพื่อรณรงค์โน้มน้าวใจโดยทั่วไปตรงที่การรณรงค์มุ่งเป้าหมายเฉพาะไปในระดับการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคติ หรือพฤติกรรมให้เกิดขึ้นในระดับบุคคล ดังนั้นการชี้แนะสาธารณะเพื่อเป้าหมายการผลักดันระดับนโยบายนี้จึงสามารถทำได้ในหลากหลายขอบข่ายเนื้อหา เช่น นโยบายด้านสุขภาพ นโยบายด้านการเมือง นโยบายเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ตลอดจนนโยบายด้านการจัดการศึกษา ซึ่งจังหวัดน่านรองทั้ง 10 จังหวัดได้นำกลยุทธ์นี้มาใช้ โดยพบว่ามีแนวทางปฏิบัติที่ประสบความสำเร็จเป็นขั้นตอน ดังนี้

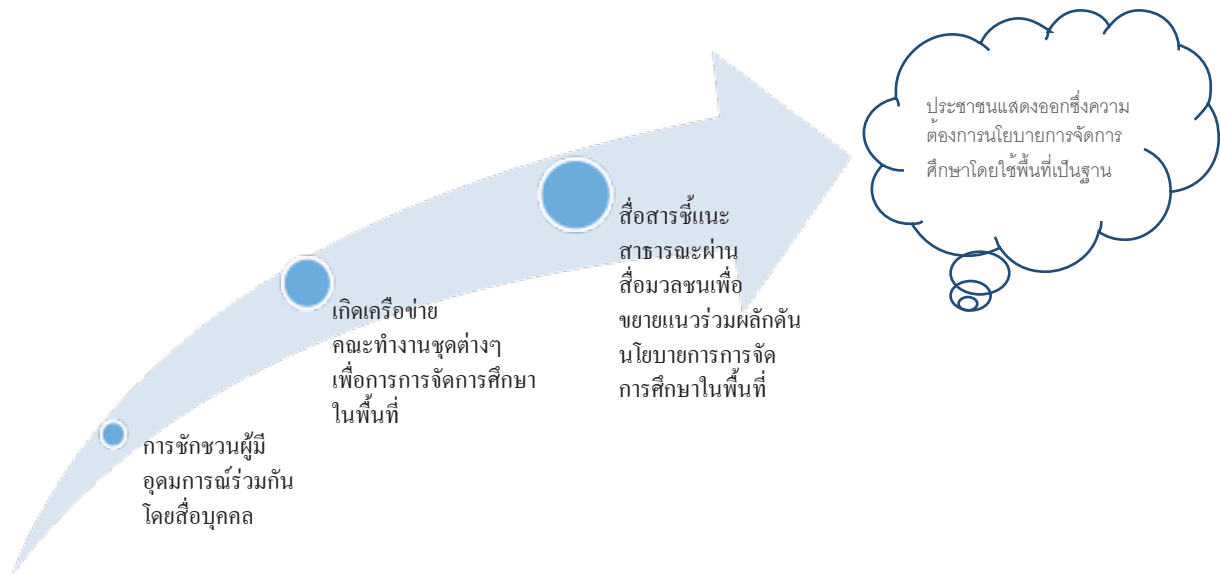
ขั้นตอนแรกการชี้แนะสาธารณะโดยสื่อบุคคล

จากการติดตามวิธีการขยายเครือข่ายของหลายจังหวัดที่ประสบความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันในระยะแรกพบว่า จุดเริ่มต้นเกิดจาก “สื่อบุคคล” ซึ่งได้รับการยอมรับในพื้นที่ เป็นผู้นำทางความคิด อภิปรายโดยใช้ตนเองเป็นสื่อสำคัญในการประสานความคิด สร้างกลไกความร่วมมือทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เริ่มต้นการทำงานด้วยการใช้การสื่อสารแบบเผชิญหน้าเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในประเด็นปัญหาร่วมกันในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการพบปะ พูดคุย ประชุม สัมมนา บรรยาย อภิปราย สานเสวนาระหว่างกลุ่มต่างๆ ข้อมูลจากการติดตามการทำงานของจังหวัดน่านรอง เช่น จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดตราด แสดงให้เห็นว่ากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการชี้แนะที่สำคัญในระยะเริ่มต้นของการสร้างเครือข่ายได้แก่ “การพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ” “การจัดประชุมเครือข่ายแกนนำ” และ “สำรวจความต้องการในแต่ละพื้นที่” วิธีการดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเครือข่ายทีมงานในแต่ละกลุ่มอย่างเป็นระบบให้เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่สองการชี้แนะสาธารณะผ่านสื่อมวลชน

หลังจากเกิดกลไกการทำงานที่มีความชัดเจนเกิดขึ้นระยะหนึ่ง การขยายผลสู่ประชาชนในพื้นที่ให้ได้รับรู้และร่วมเป็นส่วนหนึ่งที่จะเข้าไปมีส่วนผลักดันแสดงความต้องการให้เกิดตามแนวทางดังกล่าวเป็นขั้นตอนต่อไป ซึ่งกลยุทธ์สำคัญที่ใช้ในขั้นตอนที่สองคือ “การชี้แนะผ่านสื่อมวลชน” เพื่อเป้าหมายสุดท้ายคือ การแสดงออกความต้องการของประชาชนในพื้นที่ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงขั้นตอนการชี้แนะสาธารณะเพื่อเป้าหมายการแสดงออกซึ่งความต้องการนโยบายสาธารณะด้านการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน

แนวทางการดำเนินงานชี้แนะสาธารณะผ่านสื่อมวลชน

จากการติดตามแนวทางการชี้แนะสาธารณะผ่านสื่อมวลชนของจังหวัดที่ประสบความสำเร็จสามารถสร้างความเข้าใจ ขยายแนวร่วมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้เกิดขึ้นได้กว้างขวางพบว่าได้มีการดำเนินงานตามขั้นตอนสำคัญที่สามารถอภิปรายผลเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับจังหวัดอื่นๆได้ใช้เป็นแนวทางในการทำงานด้านชี้แนะสาธารณะผ่านสื่อมวลชน ดังนี้

1) การประเมินสถานการณ์ปัญหาด้านการศึกษาในพื้นที่เพื่อกำหนดประเด็นในการชี้แนะสาธารณะ ขั้นตอนนี้คือการวิเคราะห์เพื่อประเมินสถานการณ์ปัญหาสำคัญด้านการศึกษาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจากความเข้าใจสถานการณ์ปัญหาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการกำหนดแนวทางหรือประเด็นในการชี้แนะผ่านสื่อมวลชนเพราะแม้ว่ารากฐานปัญหาการศึกษาของประเทศไทยจะมีลักษณะร่วมกัน คือความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา แต่ในแต่ละจังหวัดยังมีปัญหาปลีกย่อยที่แตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่

ตัวอย่างข้อมูลความแตกต่างของบริบทการทำงานในจังหวัดน่านครั้งนี้ เช่น ในขณะที่จังหวัดสุรินทร์

เผชิญปัญหาระดับคุณภาพการศึกษาที่อยู่ในลำดับที่ 55 ของประเทศ ประกอบกับอัตราความเสี่ยงของการที่เด็กนักเรียนออกกลางคันสูงถึงร้อยละ 30 แต่สำหรับจังหวัดชลบุรี หรือจังหวัดตราด กำลังเผชิญปัญหาที่สำคัญและเร่งด่วน กล่าวคือจำนวนนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาไม่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงานในพื้นที่ ซึ่งกำลังก้าวสู่เขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นต้น

จากตัวอย่างความแตกต่างของสถานการณ์ปัญหาดังกล่าวข้างต้นทำให้จังหวัดสุรินทร์ได้กำหนดแนวทางหรือประเด็นการชี้แนะผ่านสื่อมวลชนของโครงการไปที่ “การสร้างความตระหนัก กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมทางสังคมให้แก่ประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา มีสัมมาอาชีพ มีอนาคต เป็นบุคคลที่พึงประสงค์ เป็นการคืนคนดีสู่สังคม” ในขณะที่จังหวัดชลบุรี และจังหวัดตราดได้มีการกำหนดแนวทางหรือประเด็นการชี้แนะสาธารณะผ่านสื่อมวลชนใกล้เคียงกันอยู่ที่ “การดึงพลังของทุกภาคส่วนมาร่วมกันสร้างเด็กและเยาวชนให้เป็นผู้สนใจเรื่องการศึกษาเพื่อการมีงานทำ เตรียมความพร้อมพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ

และการเป็นประจักษ์ประชาคมอาเซียน” เป็นต้น

2) การวิเคราะห์และระบุกลุ่มย่อยผู้รับสาร สำหรับจังหวัดน่านรื่องทั้ง 10 จังหวัดได้มีการวิเคราะห์กลุ่มผู้รับสารและแบ่งกลุ่มผู้รับสารเป็นกลุ่มย่อย ๆ ที่มีความแตกต่างกันในด้านความต้องการและความเกี่ยวข้องกับประเด็นการจัดการศึกษาในพื้นที่ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานขึ้นเเนะกับแต่ละกลุ่มหรือแต่ละองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสรุปประกอบด้วยกลุ่มย่อยผู้รับสาร ดังต่อไปนี้

- กลุ่มภาคีเครือข่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งฐานข้อมูลสถานการณ์เด็กเยาวชนในจังหวัด
- กลุ่มโรงเรียนในจังหวัด และหน่วยงานที่โรงเรียนสังกัด
- หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อาชีวศึกษา
- หน่วยงานที่มีส่วนในการดูแลเด็กเยาวชน อาทิ พัฒนาสังคม/สาธาณสุข
- นักกรรณรงศ์สื่อสาร/สื่อมวลชนในพื้นที่
- เครือข่ายผู้นำชุมชน และเครือข่ายชุมชนประเภทต่างๆ ในพื้นที่
- เยาวชนและประชาชนทั่วไป

3) การกำหนดวัตถุประสงค์ การชี้เเนะ การระบุวัตถุประสงค์ของการดำเนินการชี้เเนะผ่านสื่อมวลชน เนื่องจากจังหวัดน่านรื่องในโครงการทั้ง 10 จังหวัดมีบริบทของการดำเนินงานเพื่อการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานที่แตกต่างกัน ดังนั้นการกำหนดวัตถุประสงค์ในการสื่อสารของแต่ละพื้นที่จึงสามารถกำหนดได้เป็น 3 ระยะแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละจังหวัดได้แก่

วัตถุประสงค์ระยะสั้น เป็นการสร้างความตระหนัก โดยกำหนดวาระหรือประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับปัญหาด้านการศึกษาของจังหวัดที่ต้องการให้พื้นที่ได้รับรู้ สำหรับประเด็นการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานในระยะต้นของการชี้เเนะสาธารณะผ่านสื่อมวลชนจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลในการสร้างความ

ตระหนักให้ประชาชนได้เห็นถึงปัญหาสำคัญอันเกิดจากการบริหารการศึกษาในแบบเดิม และชี้ให้เห็นประโยชน์หรือความจำเป็นในการจัดการศึกษาด้วยตนเองในพื้นที่ว่าจำเป็นอย่างไรในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

วัตถุประสงค์ระยะกลาง เป็นการเพิ่มระดับการตระหนักในประเด็นสาธารณะ การมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมาย การเร่งเร้าสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายนำไปปฏิบัติ สำหรับจังหวัดที่ได้ผ่านการดำเนินงานในระยะแรก วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานสื่อสารเพื่อการจัดการศึกษาในพื้นที่ จึงขยับไปสู่การเร่งเร้าให้เสนอข้อเรียกร้อง การเสนอความต้องการที่ผ่านการไตร่ตรองและเป็นที่ยอมรับจากสมาชิกเครือข่ายต่างๆที่มีความเห็นตรงกัน ผ่านสื่อมวลชนไปสู่ผู้รับผิดชอบโดยตรงเป็นต้น

วัตถุประสงค์ระยะยาว เป็นการเกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบาย หรือกำหนดนโยบายใหม่ สำหรับกรณีการจัดการศึกษา วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการดำเนินงานสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ คือ การแสดงความต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างและนโยบายด้านการจัดการศึกษาจากเดิมไปสู่แนวทางใหม่ ที่มีผลบังคับใช้ในทางปฏิบัติอย่างเป็นทางการ

4) การกำหนดกลยุทธ์การชี้เเนะผ่านสื่อ ขั้นตอนนี้พบว่า ทุกจังหวัดมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายและกลยุทธ์ในการชี้เเนะกับแต่ละกลุ่มเป้าหมายด้วยสื่อมวลชนประเภทต่างๆ และกิจกรรมที่หลากหลายแตกต่างกัน ดังจะได้นำเสนอตัวอย่างของการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จตามกลยุทธ์ต่างๆ ในข้อ (5) ต่อไป

5) การดำเนินการชี้เเนะผ่านสื่อมวลชนในการชี้เเนะผ่านสื่อมีการดำเนินการในลักษณะของการประสานขอความร่วมมือ หรือขอความอนุเคราะห์ จากสื่อมวลชนมากกว่าการซื้อเวลาหรือพื้นที่ของสื่อ ด้วยเหตุผลที่ว่า การนำเสนอผ่านทางคอลัมน์ต่างๆ หรือผ่านผู้บริหารสื่อระดับสำคัญ เช่น บรรณาธิการ หัวหน้าข่าว หัวหน้าฝ่ายรายการ ฯลฯ จะสร้างความน่าเชื่อถือได้มากกว่าการซื้อ

พื้นที่หรือเวลาจากสื่อ ดังนั้นวิธีการที่แต่ละจังหวัดเลือกใช้จึงมีหลายรูปแบบ ตัวอย่างการใช้ช่องทางสื่อและวิธีการในการชี้แนะผ่านสื่อมวลชน ซึ่งคณะทำงานด้านการสื่อสารในจังหวัดต่างๆได้นำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานโครงการสื่อสารในพื้นที่ของตน ได้แก่

5.1 การจัดกิจกรรม เพื่อให้ความน่าสนใจของกิจกรรมนำไปสู่การนำเสนอเป็นข่าว สกู๊ปข่าว หรือรายงานพิเศษ ฯลฯ ที่นำเสนอทางสื่อมวลชน กิจกรรมเฉพาะที่จัดขึ้นมีหลากหลายรูปแบบทั้งการจัดประชุมสัมมนา เสวนาในหัวข้อที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนรับฟังความต้องการจากภาคส่วนต่างๆ ที่มีต่อปัญหาการจัดการศึกษาในพื้นที่และได้มีโอกาสเผยแพร่แนวคิดต่างๆ นั้นผ่านสื่อที่เข้าร่วมงานขยายผลไปยังประชาชนในพื้นที่ต่อไป ตัวอย่างเช่น

จังหวัดสุราษฎร์ธานีจัดกิจกรรมประชุมผู้เกี่ยวข้องเพื่อระดมสมองกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการศึกษา “คนดีศรีสุราษฎร์ สู่การขับเคลื่อนสมัชชาการศึกษาจังหวัด” กิจกรรมจัดประชุม เสวนา สัมมนา จึงถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการชี้แนะสาธารณะเพื่อระดมการมีส่วนร่วมในการแสดงความต้องการนโยบายการจัดการศึกษา โดยใช้พื้นที่เป็นฐานในระยะแรกๆของการดำเนินการ

นอกจากการจัดกิจกรรมขึ้นมาเป็นการเฉพาะแล้วยังสามารถใช้โอกาสของงานประจำปีที่จังหวัดดำเนินการจัดกิจกรรมอยู่แล้วมาเป็นโอกาสในการพ่วงเอาประเด็นที่ต้องการสร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชนในปัญหาร่วมกันของการจัดการศึกษาเข้าไปในกิจกรรมประจำปีดังกล่าว วิธีนี้นับเป็นแนวทางที่เกิดประโยชน์อย่างประหยัคได้เช่นกัน หลายจังหวัดใช้แนวทางนี้ในการดำเนินงาน ตัวอย่างเช่น จังหวัดตราดใช้โอกาส ตราดครบ 110 ปี จัดงานเฉลิมฉลอง โดยตั้งประเด็นในการจัดงานว่า “ตราดรำลึก 110 ปี ตามรอยพ่อ พากเพียรเรียนรู้ สู่ออนาคต” จังหวัดเชียงใหม่ก็มีการดำเนินการลักษณะนี้เช่นกันโดยในโอกาสฉลองจังหวัดเชียงใหม่ครบ 720 ปี นอกจากในงานจะเป็นกิจกรรมเฉลิมฉลองทั่วไปแล้ว

ยังได้ผนวกการจัดงานเปิดแผนยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเชิงใหม่เป็นการเปิดวิสัยทัศน์ด้านการจัดการศึกษาด้วยตนเองในพื้นที่ภายใต้แนวคิด “ร่วมมือแบ่งปัน สร้างสรรค์การศึกษา รักคุณค่าเชิงใหม่” มีการสัมมนาทางวิชาการ การจัดกิจกรรมลักษณะนี้จะมีการเชิญสื่อมวลชนทั้งส่วนกลางและในพื้นที่เข้าร่วมงาน เพื่อให้มีการนำเสนอผ่านสื่อมวลชนโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการรับรู้ให้เกิดขึ้นแก่สังคมอย่างกว้างขวาง

5.2 การส่งข่าวแจก หรือที่เรียกว่า “ข่าวประชาสัมพันธ์” เพื่อเสนอข้อมูล เรื่องราว กิจกรรมในรายละเอียด เพื่อเป้าหมายให้เกิดการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยนำเสนอด้วยโครงสร้างรูปแบบการเขียนข่าวโดยมีการปรับวิธีการเขียนหรือการนำเสนอซึ่งเหมาะสมกับสื่อที่ต้องการให้นำไปเผยแพร่ ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่ทั้งสิบจังหวัดได้ใช้เป็นแนวทางการทำงานของแต่ละจังหวัด

5.3 การให้สัมภาษณ์ทางสื่อเป็นการสร้างความสนใจให้เกิดขึ้นกับสาธารณชนในประเด็นที่ต้องการสื่อสาร การให้สัมภาษณ์มีการดำเนินการทั้งการสัมภาษณ์ลงหนังสือพิมพ์รายการสัมภาษณ์สดทางวิทยุ และรายการสัมภาษณ์ทางโทรทัศน์ เพื่อนำเสนอแนวคิดจังหวัดการจัดการศึกษาผ่านสื่อประเภทต่างๆทั้งที่ดำเนินการผ่านสื่อของรัฐในพื้นที่ ตลอดจนการเสนอผ่านทางสื่อในส่วนกลาง ด้วยการประสานกับฝ่ายสื่อสารองค์กรของสสค.ให้เชิญผู้สื่อข่าวจากส่วนกลางลงพื้นที่ไปศึกษาปัญหาสถานการณ์ด้านการศึกษาจริงพร้อมกับการจัดให้มีการสัมภาษณ์ในพื้นที่

5.4 การประกาศหรือการนำเสนอทางสาธารณะพบว่ามีดำเนินการหลากหลายรูปแบบทั้งที่เป็นสื่อเฉพาะกิจ เช่น การคิดประกาศด้วยสื่อออกสถานที่ประเภทป้ายไวเนล โปสเตอร์ รวมถึงการประกาศข่าวสารสาธารณะผ่านสื่อมวลชน ได้แก่วิทยุ โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ โดยเหตุที่สื่อมวลชนหลายแห่งได้เปิดช่องทางให้เวลาหรือพื้นที่ในการนำเสนอเรื่องราว/

ประเด็นสาธารณะ เช่น สื่อภาคพลเมือง อย่างไรก็ตามก็ตีพบได้ว่าสื่อในชุมชนซึ่งมีความพร้อมจะเสนอข่าวในชุมชนเอง เช่น โทรทัศน์ดาวเทียม สถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยในจังหวัดต่างๆ วิทยุชุมชน รวมถึงสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ของกลุ่มต่างๆในพื้นที่ จะเป็นทางออกซึ่งใช้ได้ผลดียิ่งกับจังหวัดเพื่อใช้ในการประกาศหรือการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร ความเคลื่อนไหวความต้องการด้านการจัดการศึกษาในพื้นที่ให้ประชาชนได้รับทราบ

5.5 การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคสื่อมวลชน แนวทางการดำเนินงานซึ่งแต่ละจังหวัดประสานกับ สสค.ในการนำเสนอข่าวสารกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในพื้นที่ผ่านช่องทางสื่อมวลชน ทั้ง วิทยุหนังสือพิมพ์ และสถานีโทรทัศน์ในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค เช่น สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 และสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ทำให้แนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานได้ถูกนำเสนอในรูปแบบสื่อบุคคลพิเศษต่างๆทำให้เป็นที่เข้าใจของสาธารณชนได้อย่างกว้างขวาง

นอกจากนั้นยังพบว่ากลยุทธ์การดึงบุคลากรภาคสื่อไม่ว่าจะเป็นสื่อภาครัฐหรือเอกชนเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานด้านการสื่อสารเพื่อเป้าหมายในการจัดการศึกษาในพื้นที่ หรือการจัดประชุมแถลงข่าวสื่อมวลชนในพื้นที่เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจและขอความร่วมมือจากสื่อมวลชนเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยทำให้เกิดเครือข่ายที่มีความสามารถด้านการสื่อสาร สร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน อีกทั้งยังมีส่วนช่วยประสานในการสร้างสรรค์การนำเสนอประเด็นการศึกษาผ่านสื่อที่ตนเองสังกัดนับเป็นช่องทางในการสื่อสารสู่สาธารณะได้อย่างดียิ่ง

6) การประเมินผลการทำงานสื่อสาร การประเมินผลการทำงานสื่อสารนับเป็นส่วนสำคัญที่เป็นข้อมูลให้แต่ละจังหวัดใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานในระยะต่อไป สำหรับการประเมินผลความสำเร็จงานสื่อสารในโครงการทุกจังหวัดใช้การประเมินผลด้วยการรวบรวม

ผลการทำงานเพื่อรายงานต่อ สสค.ในสองรูปแบบ รูปแบบแรก เป็นการประเมิน โดยตัวพื้นที่คือ แต่ละจังหวัดเองได้จัดทำสรุปรายงานเสนอต่อ สสค. โดยได้มีการรวบรวมผลการดำเนินงานในรูปของการเผยแพร่ทางสื่อ และผลของการประเมินกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในช่วง 1 ปี ที่ได้ดำเนินงาน

รูปแบบที่สอง เป็นการประเมินโดยคณะทำงานวิจัย ติดตามประเมินผลการทำงานซึ่งติดตามการทำงานและได้สะท้อนผลการทำงานสื่อสารในแต่ละจังหวัด และข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินการสื่อสารตลอดระยะเวลาของโครงการ

การชี้แนะสาธารณะมีเป้าหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบาย แต่การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ต้องการการสนับสนุนและแสดงออกซึ่งความต้องการในระดับบุคคลจำนวนมาก เสียงแต่ละเสียงเมื่อรวมกันเข้าย่อมมีพลังสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ขึ้นได้ ผลการถอดบทเรียนครั้งนี้สรุปขั้นตอนการชี้แนะสาธารณะที่สำคัญได้แก่

- (1) การประเมินสถานการณ์ปัญหาได้อย่างถูกต้องตรงประเด็นกับปัญหาของจังหวัด
 - (2) มีการวิเคราะห์และระบุกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอนได้ครอบคลุม
 - (3) มีวัตถุประสงค์ของการทำงานในแต่ละระยะของการขับเคลื่อนที่ชัดเจน
 - (4) สามารถกำหนดกลยุทธ์การชี้แนะผ่านสื่อเพื่อสร้างการรับรู้ได้อย่างกว้างขวาง
 - (5) มีการดำเนินงานที่เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการกิจกรรมการทำงานสื่อสาร
 - (6) มีการประเมินผลการทำงานเพื่อนำข้อมูลสู่การวางแผนและปรับปรุงการดำเนินงานในระยะต่อไป
- ขั้นตอนสำคัญ 6 ขั้นตอนดังกล่าวเป็นขั้นตอนการทำงานที่ใกล้เคียงกับแนวทางการสื่อสารเพื่อการชี้แนะนโยบายสาธารณะซึ่งประสบความสำเร็จในการทำงานในระดับระหว่างประเทศซึ่งมีการถอดบทเรียนเป็นคู่มือการดำเนินการในการชี้แนะนโยบายสาธารณะ

หลายด้านตัวอย่างเช่นงานด้านสิทธิมนุษยชนซึ่ง Aengus Carroll (2010) ได้เสนอขั้นตอนสำคัญ 6 ขั้นตอน ในคู่มือชื่อ Make it Work: six step to effective LGB Thuman rights advocacy โดยขั้นตอนสำคัญที่ระบุ ในคู่มือดังกล่าวได้แก่การเตรียมการ การวิเคราะห์ประเด็น การระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การกำหนดแผนการ ปฏิบัติการด้านต่างๆ การเลือกวิธีการและสื่อเพื่อการ นำเสนอ และการประเมินผล ผลจากการถอดบทเรียน การทำงานในส่วนที่ประสบความสำเร็จนี้ จึงนับเป็น แนวทางที่อาจนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเครือข่าย และขยายผลส่งต่อไปยังจังหวัดที่จะมีการดำเนินการ ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานสื่อสารเพื่อขับเคลื่อน นโยบายการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน ในระยะต่อไป

แม้ว่าในปัจจุบันแนวคิดการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ ดังกล่าวจะได้รับการขานรับจากคำสั่งหัวหน้ารักษาความสงบแห่งชาติที่ 10/2559 เมื่อ 21 มีนาคม 2559 แต่งตั้งให้มีคณะกรรมการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการในภูมิภาค เป็นกลไกในการทำหน้าที่ กำหนดทิศทางในการดำเนินงานของกระทรวงศึกษาธิการ ในระดับภูมิภาคหรือจังหวัด โดยในแต่ละจังหวัด ให้มี คณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัด เรียกโดยย่อว่า “กศจ.” เพื่อทำหน้าที่กำหนดยุทธศาสตร์ แนวทางการจัดการ ศึกษา และการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา ทุกระดับและทุกประเภท ตามแนวคิดการปฏิรูป การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่แต่ในทางปฏิบัติแล้ว คงปฏิเสธ ไม่ได้ว่า กลไก กศจ. ไม่ได้มีที่มาจากกลไกที่พัฒนา จากล่างสู่บน แต่มาโดยคำสั่งบนลงล่าง จึงอาจเผชิญ ปัญหาของการขาดความรู้ความเข้าใจ และไม่ทราบ ความต้องการที่เกิดจากพื้นที่อย่างแท้จริง ด้านการ จัดการศึกษาในระยะเริ่มแรกของการดำเนินงานนี้ อยู่ ไม่น้อย การใช้กลไกของกรรมการจังหวัดปฏิรูป การเรียนรู้ที่ได้มีการดำเนินงานมาแล้วในช่วงเวลาหนึ่ง และกลไกด้านการสื่อสารเพื่อการระดมกลไกการทำงาน

จากภาคส่วนต่างๆภายในจังหวัดที่มีความพร้อม อยู่แล้วให้ร่วมกันสะท้อนความต้องการและปัญหา ที่แท้จริงของแต่ละพื้นที่ ร่วมกันออกแบบข้อมูล ที่เกี่ยวข้อง ที่มีความสำคัญต่อการวางแผนจัดการด้าน การศึกษาในจังหวัด ให้เกิดการทำงานร่วมกันแบบ ไร้สังกัดแต่มีเป้าหมายร่วมกัน จึงเป็นภารกิจหนึ่งที่สำคัญ ของ กศจ.ในลำดับต่อจากนี้ไป

ทีมวิจัยมีข้อเสนอแนะในการดำเนินงานด้าน การสื่อสารเพื่อการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อให้เกิด ประสิทธิภาพในการทำงานด้านการสื่อสารในพื้นที่ ดังนี้

1) ควรสร้างภาคีสื่อมวลชนในพื้นที่ ให้มีความสำคัญ กับสื่อมวลชนทุกกลุ่มในพื้นที่ โดยเฉพาะสื่อภาค ประชาชน สื่อชุมชน ศิลปิน ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ เพื่อ สานสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจ กระตุ้นให้เกิดความตื่นตัว เห็นความสำคัญของประเด็นการจัดการศึกษาในจังหวัด ร่วมรับฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่างๆ และท้ายสุดคือการสร้าง “พันธมิตรยูธู” ในการเปิดพื้นที่ เพื่อนำเสนอข่าวสารด้านการจัดการศึกษาในทุกสื่อ และทุกรูปแบบ

2) ควรสร้างทีมสื่อสารในพื้นที่เพื่อการสร้างกลไก และขยายทีมงานลงสู่ระดับพื้นที่เป้าหมาย กล่าวคือ การใช้ “ทีมงานชุดเดิมชุดเดียว” คงไม่เพียงพออีกต่อไป แต่ควรแสวงหา “นักสื่อสารหน้าใหม่” เข้ามาเสริมทีม รวมถึงการแบ่งหน้าที่ตามลักษณะงาน เช่น ฝ่ายผลิต เนื้อหา ฝ่ายผลิตสื่อเป็นต้น เพื่อให้ “ข่าวสาร” และ “ตัวสื่อ” มีความน่าสนใจและตรงตามประเด็นที่ต้องการ สื่อสาร

3) สสค.หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการ ศึกษาควรสนับสนุนในการพัฒนาทีมสื่อสารอย่าง ต่อเนื่องควรสำรวจศักยภาพทีมงานสื่อสารในพื้นที่แต่ละ จังหวัดและพัฒนาทีมสื่อสารอย่างต่อเนื่อง การพัฒนา ในที่นี้หมายถึงรวมทั้งการให้ข้อมูลข่าวสารการจัดการ ศึกษาในประเด็นใหม่ๆ การสร้างความเข้าใจในเป้าหมาย และแผนการดำเนินงานของโครงการในพื้นที่ รวมทั้ง

การเพิ่มพูนทักษะและศักยภาพด้านต่างๆ ให้กับนักสื่อสาร รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการถอดบทเรียน
ผ่านช่องทางวิธีการอบรม การประชุมเชิงปฏิบัติการ การดำเนินงาน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 10/2559 เมื่อ 21 มีนาคม 2559 เรื่อง การขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษา
ของกระทรวงศึกษาธิการในภูมิภาค เข้าถึงจาก: <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2559/E/068/6.PDF>
คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 11/2559 เมื่อ 21 มีนาคม 2559 เรื่อง การบริหารราชการของกระทรวง
ศึกษาธิการในภูมิภาค เข้าถึงจาก: <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2559/E/068/6.PDF>
ประเวศ วะสี.(2544). ยุทธศาสตร์ทางปัญญาและการจัดการศึกษาพัฒนาประเทศพจนานุกรม. เข้าถึงจาก: <http://admin.e-library.onecapps.org/Book/24.pdf>
วิทยากร เชียงกูล. (2559). รายงานสถานะการศึกษาไทยปี 2557-2558. เข้าถึงจาก : <http://www.moc.moe.go.th/upload/68e2a13707.pdf>
เสรี พงศ์พิศ. (2005). เลือชาย. เข้าถึงจาก:<http://www.phongphit.com/2013/index.php/2012-12-06-11-49-46/item/116>

ภาษาอังกฤษ

Aengus Carroll. (2010). **Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy**. Retrieved from:
http://www.eidhr.eu/files/dmfile/advocacy_manual_www1.pdf
Sandra A. Hoover. (2016). **Media advocacy**. Retrieved from:http://www.ca-cpi.org/docs/Publications/TARP/TARP_MediaAdvocacy.pdf